

УДК 659.3:[82:008]

МЕДІАТИЗАЦІЯ ЯК ПРОЦЕС ВЗАЄМОДІЇ АВТОРА Й АУДИТОРІЇ В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ПОСТАТІ ВАСИЛЯ СТУСА)

І. І. Капраль, А. О. Веремчук, О. П. Михайлович, Л. О. Івасенко

*Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна*

Проаналізовано взаємодію творчої спадщини автора і соціуму в епоху цифрових медіа на прикладі постаті Василя Стуса. Досліджено, як цифрові трансформації впливають на комунікаційні процеси у культурній сфері за допомогою аналізу вибраних маркетингових наративів, історій у соціальних мережах і читачьких спільнот. З'ясовано актуалізацію та трансформацію для суспільства символів української культури в часи кризи. Досліджено реакцію сучасної медіакомунікації на просування культури, зокрема творчої спадщини автора, та наслідки гібридності, характерні для конвергентних медіаплатформ, в контексті розуміння потенціалу рекламних та PR-комунікацій у XXI столітті. Проаналізовано вплив символічної, емоційної та розважальної привабливості контенту на поширення медіа в епоху конвергенції медіапрактики. На прикладі матеріалів, тематично пов'язаних із постаттю Василя Стуса у медіа, проаналізовано взаємозв'язок між автором, його творчістю, медіапросуванням актуальних для автора тем і навпаки — залежність та очікування аудиторії від ЗМІ і цих тем.

Ключові слова: *медіатизація, медіа, інтернет-комунікація, культурна журналістика, медіапросування.*

Постановка проблеми. Із розповсюдженням комп'ютерних технологій і розвитком мережевої комунікації наприкінці ХХ століття у літературі як складовій культурної індустрії відбуваються трансформації. Еволюція медіа від «засобу» до «середовища», від «каналу» до «медіуму» (за Н. Луманом — середовище вільного типу, що має онтологічні передумови) змінює основні дослідницькі координати аналізу дійсності, зосередивши увагу на щораз більшій важливості медіа для культури та комунікації в суспільствах. ЗМІ роблять значний внесок у визначення світу навколо нас, медіатексти, образи та дискурси стають частиною нашої ідентичності, водночас змінюючи і нас самих. Використовуючи ЗМІ, ми також підтверджуємо бажання жити соціальним життям, відчувати себе частиною більшої спільноти та контексту. Медіатизація може проявлятися у різноманітних формах, пов'язаних із певними інституційними структурами, домінуючими технологіями та культурними системами, але вона залишається складовою комунікації в усіх її формах і контекстах, опосередкованою через медіа.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концепція медіатизації має тривалу історію у соціальних науках. Від початку ХХ століття її функціонування пов'язують

із суспільними та культурними розвідками. Одним із перших термін «медіатизація» використав англійський дослідник Джон Б. Томпсон у роботі «Медіа та сучасність: соціальна теорія медіа» для позначення ролі медіа, які займаються появою, розвитком і структурними характеристиками сучасних суспільств та їхнім майбутнім, транслюють зразки культури, що формує суспільство впродовж останніх століть [1].

Норвезький дослідник Йостейн Гріпсруд у своїх публікаціях пропонує теоретичний, але й емпірично обґрунтований аналіз взаємодії медіа і суспільства у різних аспектах, включно із поняттями «опору аудиторії», «суверенної» аудиторії та її свободи у створенні сенсу, досліджує основні тенденції сучасних медіа, їхній вплив на культурологічні середовища. З порівняльною перспективою, як між національними державами, так і через десятиліття європейської історії, автор досліджує, як і чому ЗМІ впливали на більшість соціальних сфер — від соціалізації дітей до функціонування економіки; вивчає соціальні наукові аспекти та їхнє застосування у гуманітаристиці та естетиці; розмірковує про взаємозв'язок між медіа та комунікаційними дослідженнями, починаючи від ставлення особистості до засобів масової інформації та досліджуючи питання самоідентичності, впливу та соціальних відмінностей [2].

Термін «медіальність», який закріпився в наукових дискусіях, вказує на те, що культурні артефакти та комунікативні процеси фундаментально організовані медіа: таким чином підхід інтегрується в медіатеоретику. Постмодерність постає одночасно як тимчасове явище (тобто специфічне культурне та інтелектуальне явище наприкінці ХХ століття) і як ідеологічне або перспективне бачення (тобто воно маніфестує певні відчутні принципи) [3].

Питання медіатизації в сфері культури і мистецтва стали актуальним напрямом дослідження. Так, у 2021 році Валентина Ривліна захистила дисертацію на тему «Медіатизація мистецтва: комунікативні аспекти» [4], а також опублікувала численні розвідки із зазначеної тематики, зокрема з аналізом дискурсу культури в нових медіа [5, с. 67–74]. З розвитком соціальних мереж можливості, аудиторія, горизонти ЗМІ стрімко розширюються та трансформуються і, відповідно, розширюються можливості соціуму, зокрема у культурній та мистецькій сфері. На цьому акцентує увагу дослідник українського медійного поля Мар'ян Житарюк, порівнюючи поняття медіації і медіатизації [6, с. 7–13].

Порівняльний аспект у вивченні медіа наявний у дослідженнях із соціолінгвістики і медіа. Тут йдеться про вплив медіа на мову, зокрема вивчається зв'язок соціолінгвістичних змін і медіатизації з позиції впливу ЗМІ на мовну структуру; залучення медіа до взаємодії; зміна мови масової інформації та нових медіа; досліджується мовно-ідеологічна зміна [7]. Для нас актуальною є розвідка в контексті взаємовпливу автора, медіа і аудиторії в епоху цифрових комунікацій. Через зростання ролі та впливу масових медіа на усі сфери життя, включно з культурою, мистецтвом, літературою, ми обрали знакового для українського суспільства автора. Василь Стус нині є символом нації, яка бореться за свою незалежність з імперією зла. Адже навіть після смерті автора його ідеї і тексти залишилися незнищеними

для наступних поколінь, тому й сьогодні продовжують працювати в ім'я справи, за яку він загинув.

Мета статті — проаналізувати взаємовпливи між медіа, літературою та суспільством, розглянути процес трансформації і дослідження ролі ЗМІ у перетворенні автора на публічну, медійну фігуру в популярному дискурсі на прикладі постаті Василя Стуса. Тому використовуємо поняття «медіатизація митця» як процес посередництва у комунікації в українському медіапросторі. Під медіатизацією ми розуміємо присутність у засобах масової інформації митців з метою створення певного їхнього образу та активне використання цих засобів масової інформації, від друкованих до візуальних, різними агентами в культурному полі. Медіатизація — це неологізм, створений для вираження того, як (реальна чи уявна) можливість бути побаченим — публікою, журналістами, критиками, істориками мистецтва, фотографами, режисерами тощо — формує образ митця. За допомогою матеріалів, що стосуються постаті Василя Стуса в медіа, було проаналізовано взаємозв'язок між самим автором, його творчістю та способом, яким ЗМІ пропонують актуальні для нього теми, а також було досліджено залежність і очікування аудиторії щодо ЗМІ та цих самих тем.

Залежно від ініціатора та способу співробітництва митця ефект і вплив медіатизації можуть кардинально змінюватися. Ми маємо взяти до уваги, хто саме здійснює медіатизацію: режисер, критик, мистецтвознавець чи сам митець. Крім того, варто врахувати мету, з якою митець (само)медіатизується — чи для того, щоб виправити небажаний імідж, популяризувати мистецтво та звернутись до можливих покупців, дати розуміння художнього процесу чи, можливо, показати, що художня творчість є постійним процесом, а не статичною подією.

Виклад основного матеріалу дослідження. Воля та свобода, сміливість та хоробрість — слова, що характеризують українців та Україну сьогодні у світовому просторі. Проте це не з'явилося лише зараз, тут важливо акцентувати увагу на комунікації довкола імені автора, що продукувала все нові й нові ідеї в контексті звільнення України від колоніального гніту, пошук суспільством тем, що утверджують нашу самоідентичність, допомагають перемагати. Українці повсякчас та всупереч усім обставинам цим живуть. Бренд та імідж країни як волелюбної нації формують саме борці за свободу як і сьогодні, так і десятки років тому. Спрагнений свободи голос, що лунає в Україні, розпинають століттями, втім, він щоразу рветься на волю знову і знов — у сильних особистостях, які є цим символом незламності та сміливості. Василь Стус — один з таких голосів, що боровся до останнього, відтак звучав настільки потужно, що виявився для тогочасної влади великою загрозою, яку «знищили». Однак це війна ідеологій, тому такі меседжі та ідеї не під силу зруйнувати жодному ворогу, вони заховані глибоко усередині і палають ще сильніше, опиняючись під тиском.

Проблематика, яку висвітлював Василь Стус у листах і творах, не втрачає актуальності, набуваючи нових сенсів, вагомого значення та глибшого розуміння у наш складний час. І як би прикро не було, але саме труднощі таких масштабів допомагають осягнути по-іншому глибину особистості героя та його ідей. Листування

Василя Стуса — це не просто діалоги з близькими людьми, а цінна епістолярна спадщина, у якій кожен віднайде слово, яке промовлятиме саме до нього. У цих листах чимало меседжів для українського народу, цілої нації, і звучать вони від такого ж громадянина, як і ми. Втім, ця особистість знає справжню ціну випробувань, свободи та гідності, а відтак ідеї мають не лише красиву форму, а й наповнені змістом на основі пережитого. У творчості Василя Стуса розкривається різна тематика, зокрема відродження національної свідомості, збереження української мови та проблем української культури.

Стусове бачення національної ідентичності простежується у листі до дружини та сина: «Мені подобаються люди, що, як кажуть, “пруть буром”, тобто, мають свій норів. Ці люди — нещасливі в житті, зазнають усіляких страждань (щасливі — здебільшого безхребетні, ті, що, як покірне телятко, дві матки ссуть). У житті доводиться обирати: або цікаву муку або нецікаве щастя. Більшість, звичайно, обирає щастя, хай і нецікаве (точніше: вони воліють цікавого щастя, але здобувають украй нецікаве)» [12, с. 452]. Йдеться про характер окремої особистості, однак націю формують різні люди, об'єднані спільними рисами: саме українцям характерна незламність, сміливість та нескореність. Ці риси особливо яскраво проявлялися під час Української революції 1917–1921 рр., Революції на граніті, Помаранчевої революції та Революції Гідності. І, звісно, дисидентський рух — уособлення насамперед внутрішньої сили. І те, що Василь Стус висвітлював сорок років тому, формувало імідж українців, а сьогодні ми проявляємо вже справами сміливість, будучи нацією, яка «має свій норів».

Ідею відродження та «переродження» національної свідомості Василь Стус висвітлює також у листі до приятелів, розповідаючи про зміни з власного досвіду: «Скажу Вам: до січня 1972 року я був українофілом (здається, більшість моїх знайомих мала таку ж барву). Мордовія мене зробила українцем. Тепер мені байдуже, як мене називатимуть: націоналістом, чи шпигуном, чи зрадником. Я знаю своє і надто катастрофічне духовне існування мого народу, щоб можна було сидіти, склавши руки» [13, с. 125]. Українофіл та українець — такі нібито схожі поняття, але Василь Стус описує ці явища як зміну напрямку власного шляху. І сьогодні ми спостерігаємо дещо подібне, коли існує нісенітна характеристика позиції як «проукраїнська», але хіба може бути інакше в державі під назвою Україна? Якщо до ув'язнення у Мордовії Василь Стус вважав себе українофілом (прихильником українців і всього українського), то після цих випробувань — українцем. Це говорить про те, що він повністю перейнявся ідеологією вільної та незалежної України: не просто любить «українське», а творить його, живе цим. І випробування, які випали на долю нації 2014 року й тривають до сьогодні, змінюють нас — зі звичайних прихильників викристалізуються українці, які усвідомлюють та розуміють власну ідентичність, культуру та історію.

У тому ж листі Василь Стус згадує також про обов'язки і рішучість, які є складовою формування національної свідомості: «Більше скажу: моя поезія, мої переклади чи літературні статті — то грішне заняття. Обов'язок сина народу, відповідальність за цей народ — єдині обов'язки. Я не буду обирати жодної пом'якшувальної

позиції — літератора право бути самим собою і мати почуття людської гідності. Я поставлю всі крапки над “і”» [13, с. 125]. Відповідальність за себе та свій народ — одна зі складових, які творять імідж нашої країни. А важкий період це лише підсилює, відчуття обов’язку кожної людини дуже помітно сьогодні: готовність людей з різних сфер підтверджувати любов до країни реальними справами. Кожен з нас, українців, вчиться, намагається бути справжнім сином чи донькою свого народу.

Ідею вірності як складової української нації висвітлював Василь Стус у відкритому листі до Івана Дзюби, який на певному етапі боротьби обрав компроміс. Василь Стус писав: «Справді, в передпогромні часи, не витримавши посиленого пресу, ти вже не раз і не два обмірковував шляхи втечі від самого себе. Бо не зміг залишитися прапором, коли того прапора не стало кому нести» [8, с. 85]. Живучи за високими принципами та маючи власні непохитні ідеали, він очікував такої ж незламності від інших. Тому у XXI столітті це повинно стати нашою основою та принципом — боротися до кінця, бути вірним, не обирати втечу від труднощів, а зустрічатися з ними тет-а-тет та долати власною сміливістю.

Окрім переживань щодо відродження національної свідомості, Василь Стус плекав українську мову, жив нею, вдосконалював, поширював, тому його обурювало її приниження. У листі до поета Андрія Малишка від 12 грудня 1962 року знаходимо підтвердження відданості українському слову, тривогу за майбутнє нашої мови: «Я вважаю, що доля Донбасу — це майбутня доля України, коли будуть одні солов’їні співи. [...] Зараз я читаю українську мову в Горлівці, в російській, звичайно, школі. В Горлівці є кілька (2–3) українських шкіл... В Донецьку таких немає, здається. Отож, картина дуже сумна. У нас немає майбутнього. Коріння нації — тільки в селі, а «хуторянським» народом ми довго не проживем, пам’ятаючи про вплив міста, про армію, про всі інші канали русифікації. На Донбасі (та й не тільки!) читати українську мову в російській школі — одне недоумство. Треба мати якісь моральні травми, щоб це робити. Одна усна заява батьків — і діти не будуть вивчати мови народу, який виростив цих батьків. Хіба це не гопашний театр — з горілкою і шароварами? Обов’язково — німецьку, французьку, англійську мови, які завгодно, крім рідної» [9]. Збереженням мови Василь Стус переймався не лише у творчості та обговореннях з товаришами: він неодноразово проявляв хоробрість і у спілкуванні з тим, хто мав зовсім інакші погляди, принижував та кепкував з нього через українську мову (випадок у ідальні, коли шахтарі обурювалися та зневажали Василя Шиманського, приятеля Стуса через замовлення обіду українською, а Василь Стус дав гідну відсіч [10]). Після цієї ситуації поет написав такі рядки:

Ти що казав? Що в зашморг затягнеш
Мене, моїх дітей, мою дружину,
Всіх націоналістів з України,
Фашист червоний, землю забереш
І на платформи — в болота сибірські,
Людські кістки — на добриво візьмеш?
Ти що казав — ти в тишу закуєш
Оцей кортеж оскажених тигрів? [11].

Цим віршем письменник вкотре заявив про власне ставлення до зневаги і прагнення знищити український народ та його мову, які не припиняються до сьогодні.

Варто звернути увагу і на проблеми української культури, які вбачав Василь Стус кілька десятиліть тому. У листі до першого секретаря ЦК КПУ Петра Шелеста він зазначав: «Я не націоналіст. Навпаки, я вважав за потрібне робити так, аби серед певної частини українців розвіяти дурман самозакоханості, антисемітизму, загумінкової обмеженості. Так само за потрібне я вважав робити так, щоб серед певної частини росіян, євреїв і т. д. розвіяти дурман неповаги до української мови, культури, історії, неповаги до праці селянина, що гречно причащає усіх нас хлібом і сіллю від своїх мозолів» [23, с. 248–249]. І це свідчить про ще одну рису і Стуса тоді, і українців сьогодні: ми не заплющуємо очі на власні недоліки, боремося з ними, однак готові чинити опір нав'язаним стереотипам та зневажливому ставленню — у цьому хоробрість та гідність, викоринити які не під силу жодному тиску: фізичному, політичному, ментальному. Яскравим підтвердженням цього є перекладацька діяльність героя, яка свідчить насамперед про екзистенційну сторону цієї роботи: «Рільке я перекладу. Бо знаю, що це дуже потрібно – мені» (до дружини, лютий 1973) [12, с. 18]. Євген Сверстюк також зазначав: «Перекладати елегії Рільке – це було типове його заняття. Символіка поезії, світ поезії, світ естетики і філософії – були його світом» [14, с. 18]. Захоплення Василя Стуса творчістю Р. М. Рільке говорить і про те, що австрієць відкривав для нього світ європейської духовної культури, яка в радянські часи перебувала у статусі напівлегальної, адже творчість Р. М. Рільке — «це не лише одне з яскравих продовжень цієї культури, а й її високий поетичний синтез» [24, с. 142]. Василь Стус прагнув впроваджувати такий самий високий злет духовності, який віднаходив у його творах.

Окрім цього, сучасник Василя Стуса в інтерв'ю з книги «Василь Стус: поет і громадянин» зазначає: «Він страшенно не любив гопашної, шароварної України, отих показних свят-концертів, якими старалися затулити щонайменшу спробу по-справжньому, політично відзначити, скажімо, Шевченкові свята. Зневажав хуторянщину в мисленні, у творчості» [10]. І це також не стільки проблема культури самих українців, адже тут можна віднайти брудну справу рук радянської влади та ганебне прагнення перетворити автентичну українськість у щось спрощене, негативно кумедне, позбавлене глибоких сенсів. Та насамперед цією зневагою «гопашної, шароварної України» Василь Стус демонструє, що любов до країни повинна проявлятися не лише у зовнішніх речах, а й у глибокому усвідомленні своєї культурної спадщини та її цінності.

У листі до приятелів Василь Семенович також звертає увагу на чималий недолік свого народу, який викликає біль та неабияк турбує його: «Табірний досвід показав, що наші люди надто схильні до внутрішніх чварів. Може, як ніхто інший. Гірко, боляче те все спостерігати. І все це — історичні наслідки (хто його знає, може, вони давалися і далися взнаки вже при руїні Київської Русі?)» [13]. Аналогічна ситуація підтверджується із сьогоднішнім, коли доводиться проходити складні випробування, аби осягнути необхідність єдності та уникнення конфліктів між

собою. Дорогою ціною, втім, приходиться усвідомлення того, що українець українцю — не ворог і, лише об'єднавши зусилля, ми як нація зможемо робити більше.

Василь Стус в українському інформаційному просторі через свої тексти, ідеї, думки, почуття реалізує образи незламності творчої особи, патріота України загалом. Ми окреслили ключові ідеї, що прочитуються у його творчій спадщині, які підштовхнули до осмислення та інтерпретації постаті Василя Стуса як символу незламності у суспільстві. Виникали різні способи, шляхи і функції осмислення суспільством постаті Василя Стуса, можливість взаємодії і комунікації навколо його текстів у різних площинах. Мистецтво і, зокрема, театр — платформа, що репрезентує нам Стуса-митця. За творами Василя Стуса від квітня 2001 року по 16 липня 2022 року здійснено 12 театральних постановок [15]. Серед відомих театрів, що працюють над переосмисленням текстів письменника, — Львівський театр імені Леся Курбаса з постановкою режисера Володимира Кучинського «Марко проклятий або Східна легенда», Донецький академічний обласний драматичний театр, що працював у Маріуполі до 16 березня 2022 року, а потім переїхав до Ужгорода і 16 липня презентував прем'єру «Крик нації» про Василя Стуса.

У рамках фестивалю «AIR Fest Vinnytsia» митці київського театру сучасного мистецтва «ДАХ» презентували медитативну камерну оперу «Стус: Перехожий» про любов, ніжність і тендітність життя письменника (художній керівник Влад Троїцький, тренер КЛІМ). Прем'єра відбулася 2020 року 4–6 вересня під час «Dream ГОГОЛЬfest», що проходив у Херсоні. Проект виник із віршів Василя Стуса, що їх драматург КЛІМ якось приніс на заняття. Ідея була у тому, щоб дати прозвучати поезії Василя Стуса. У цих віршах вже все є: ритм, стиль, сенси, мелодія, а праця дахівців — це спроба максимально добути з них закладене Стусом. У створенні опери були задіяні актори ЦСМ «ДАХ»: Володимир Руденко, Софія Баскакова, Ігор Димов, художниця по світлу Астхік Григорян та звукорежисер В'ячеслав Соболев.

Резонансним був і фільм, присвячений Василеві Стусу. Український художній повнометражний фільм «Заборонений» (дебют режисера Романа Бровка) про життя та смерть поета-шістдесятника вийшов в український кінопрокат 5 вересня 2019 року до дня пам'яті Василя Стуса. Про участь Віктора Медведчука у справі Стуса згадали у 2018 році, коли стало відомо, що зі сценарію планують вилучити сцени судового засідання і будь-які згадки про адвоката Стуса начебто через тиск з боку Медведчука. Це спричинило скандал у соцмережах, додатковим фактором стало те, що фільм знімався за підтримки Держкіно. Зрештою, він вийшов із сценами суду, але ім'я Медведчука-адвоката при цьому не згадувалось. Ця кінострічка викликала дискусію в суспільстві ще до того, як її побачили глядачі. Початково назва фільму мала бути «Птах душі». Згодом її змінили на «Стус», аби підкреслити, що сюжет стрічки обертається навколо життя видатного поета та дисидента. Пізніше назву знову змінили на «Заборонений». За повідомленням Держкіно, творча група стрічки відмовилась від імені поета у назві через те, що «у фільмі представлено не лише біографію Василя Стуса, а й образ часу й уособлення боротьби з режимом» [17].

Автор фільму режисер Роман Бровко в інтерв'ю Галині Садовській для газети «Урядовий кур'єр» наголосив на тому, що українське суспільство потребує Стуса: «Коли доводилося розмовляти з дисидентами-шістдесятниками, то ніхто не ставив під сумнів, що саме про Стуса треба знімати кіно. Звісно, були і Левко Лук'яненко, і В'ячеслав Чорновіл, але всі визнавали: починати треба зі Стуса. Бо він і поет, і літератор, і перекладач, і борець за незалежність України. І драма його в тому, що інші дожили до незалежності, а Стус — ні. Його драматичне життя, талант і висока місія мали зацікавити кінотворців. Я цей народний запит бачив, тому долучився до проекту» [16]. Державне агентство України з питань кіно, за підтримки якого створено фільм, розповіло, що фільм увійшов в освітній курс університету штату Пенсильванія (США), що сприятиме популяризації української культури загалом та українського кінематографу зокрема [17]. Крім цього, фільм показали і у Польському Сеймі.

За тридцять років незалежності нашої держави постать Василя Стуса постійно обговорюється в українському медіапросторі. Очевидно, що в часи, складні для суспільства, йому потрібні авторитети. Василь Стус втілює для нас споконвічне прагнення до незалежності, є взірцем прояву незламності. У 1989 році запроваджено премію імені Василя Стуса в галузі культури, яка присуджується авторам (літераторам, митцям, режисерам, музикантам, культурним менеджерам) щороку на початку вересня за особливий внесок в українську культуру та стійкість громадянської позиції. За весь час премію присуджували Іванові Світличному, Михайлині Коцюбинській, сестрам Тельнюк, о. Борису Гудзяку, Мирославу Мариновичу, Сергію Жадану та багатьом іншим достойникам. У 2022 році лауреатом премії імені Василя Стуса став журналіст Віталій Портніков, про що оголосили на церемонії вручення 5 жовтня. З нагоди вручення премії В. Портніков звернув увагу на значення жертви Василя Стуса для суспільства: «Ідею бути собою, мати гідність відстояти свою ідентичність, навіть, якщо ти самотній воїн» [18]. Сьогодні ж для суспільства важливі не тільки приклади героїзму, а й пошанівок «досягнення повстань».

У 1994–1999 роках видавнича спілка «Просвіта» видала повне зібрання творів Василя Стуса у шести томах і дев'яти книгах. У 2018 році Дмитро Стус, син письменника, в інтерв'ю з нагоди його 80-річчя відзначив, що вже опубліковано 90 % творчої спадщини. У 2021 році як знакову подію періоду української незалежності наше суспільство відзначило вихід повного зібрання творів Василя Стуса, про що повідомила очільниця Інституту книги Олександра Коваль, зауваживши, що так само українці відзначили повні зібрання творів Лесі Українки і Тараса Шевченка [19].

Чи не найвідомішою українською книгою 2019 року стала збірка документів Вахтанга Кіпіані «Справа Василя Стуса», яка вийшла у видавництві «Vivat». Вона вміщує резонансну справу поета з архіву колишнього КДБ УРСР про судилище над Василем Стусом. У книжці описано і роль Віктора Медведчука, що був призначений державним адвокатом Василя Стуса у 1980 році, коли його заарештували вдруге. Через три місяці після презентації книжки В. Медведчук подав проти автора книги і видавництва позов «про захист честі, гідності і ділової репутації».

19 жовтня 2020 року Дарницький суд Києва частково задовольнив позов і заборонив розповсюдження накладу книги Вахтанга Кіпіані «Справа Василя Стуса» без дозволу В. Медведчука. Рішення суду мало набути чинності через 30 днів, якщо жодна зі сторін не подаватиме на апеляцію, але видавництво оголосило, що якраз саме це планує зробити. Відразу після скандального рішення Дарницького районного суду у мережі стартував флешмоб на підтримку книги, автора і видавця під назвою «Всіх не засудиш». Суть акції полягала у тому, щоб розмістити на своїй сторінці у соціальних мережах фотографію книги, репостити фрагменти про роль В. Медведчука у справі Василя Стуса та всіляко рекламувати книжку, автора, видавця. За годину весь наклад книги «Справа Василя Стуса» розкупили. Вахтанг Кіпіані прокоментував заборону розповсюдження накладу: «Всі склади порожні — привіт куму Путіна. Але новий наклад знову буде! Тому раджу робити замовлення або на сайті видавництва Vivat, або пишіть мені в месенджер. Ці замовлення будуть відправлені найперші. Ми подамо апеляцію на це ганебне рішення судді Заставенко. Її голос тремтів — соромно було, певно» [20].

Постать Василя Стуса є і в соціальних мережах. У фейсбуці існує його сторінка поряд із такими знаковими титанами українства, як Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Григорій Сковорода, а також є сторінки у твіттері, телеграмі та інстаграмі [21]. 22 вересня 2020 року відбулося відкриття Стус Центру [22]. На сайті Центру знаходимо рубрики — біографія, творчість, мультимедіа, новини, постаті, словник.

Тож зі зростанням ролі засобів масової інформації у формуванні громадської думки, свідомості та сприйняття, з одного боку, та через обмежені можливості культури, її залежність від суспільного визнання, з іншого боку, можемо констатувати все більшу її медіаорієнтованість. По-перше, медіа дають змогу людині спілкуватися як у часі, так і в просторі; по-друге, засоби масової інформації відображають соціальну діяльність, яка раніше відбувалася віч-на-віч. Медіа стимулюють візію діяльності, оскільки особисте спілкування поєднується з опосередкованим, та проникають у повсякденне життя. Нарешті, гравці в багатьох секторах повинні свою поведінку пристосовувати до оцінок, форматів і процедур ЗМІ. Наприклад, політики вчать висловлюватись у «звукових фрагментах» під час імпровізованого обміну інформацією з репортерами. Хоча не всі ці приклади можуть бути однаково актуальними в усіх секторах суспільства, зокрема в культурній комунікації.

Оскільки все більше й більше ЗМІ стають частиною нашого повсякденного життя, то і медіатексти, зображення та дискурси стають частиною побудови нашої ідентичності. Прикметно, що більшість інфоприводів, пов'язаних із Василем Стусом, впродовж усього періоду незалежності мали скандальну конотацію, окрім хіба мистецьких подій, якщо брати до уваги фільми. Тому поява Василя Стуса в українському медіапросторі не випадкова, а загострення суспільних дискусій, судові процеси, що супроводжували комунікацію суспільства навколо письменника, можемо розглядати як частину війни в інформаційному просторі.

Висновки. Питання відродження національної свідомості, збереження української мови і культури, які турбували Василя Стуса, є особливо гострими зараз, а

його листи, вірші чи публіцистика — це голос, який гучно промовляє до нас сьогодні, ставить питання до душі, розуму та сумління, спонукає прагнути більшого та формуватися як стійка нація із власною ідентичністю, унікальною історичною спадщиною та високими духовними цінностями. Українське суспільство саме сьогодні ще більше потребує моральних авторитетів, тому, як бачимо з подій, текстів, комунікацій, постать Василя Стуса є особливо запотребованою. Василь Семенович, який уособлює свободу, сміливість, справжність, — це взірць для кожного з нас. Досягнути його рівня патріотизму та любові можна лише через дослідження глибин його творчості та життя. Досліджуючи постать письменника, громадського діяча і дисидента у медіапросторі, ми є свідками того, як культурні індустрії виробляють конкретні артефакти, які відтворюють соціальні дискурси та ідеї, вкорінені в ключових конфліктах і боротьбі за нашу ідентичність сьогодні.

Медіа є важливою платформою для взаємодії митця і суспільства. Василеві Стусу у 2023 році виповнюється 85 — це епоха, але він символ, міф та реальність для України. Ідеї творів Василя Стуса та інтерпретація його життя через похідні тексти — документалістику, екранізацію, написання сценаріїв, публікації у соціальних мережах, ключові жанри телевізійних розваг, як-от реаліті-шоу, реклама, новини та дискусії — формулюють конкретні ідеологічні позиції і допомагають відтворювати домінуючі форми соціальної влади, обслуговуючи інтереси суспільних еліт чи соціальних груп, або навпаки — чинять опір домінуючим формам культури та суспільства. Проте слід визнати, що певні культурні тексти можуть мати суперечливі повідомлення та наслідки й завжди інтерпретуються суб'єктивно. Форми виробництва змінюються, створюючи нові нематеріальні додані цінності на основі усталених символів та ідентичності, де творчість і майстерність є ключовими компонентами.

Завдяки медіа ми отримуємо доступ до широкого спектра культурної спадщини, зокрема фільмів, музики, книг, мистецтва тощо. Медіа впливають на наш спосіб сприйняття цих продуктів шляхом створення нових форматів, стилів і способів взаємодії з ними. Інтернет, телебачення, радіо та інші медіа дозволяють отримувати інформацію про культурні події та споживати культурні товари з будь-якого місця і в будь-який час. Крім того, медіа впливають на формування і зміну культурних цінностей. Широкий розповсюджений вплив масових медіа на громадську думку може сприяти поширенню нових ідей, цінностей та норм, а також вплинути на зміну традиційних культурних поглядів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Thompson John B. *The Media and Modernity: A Social Theory of the Media*. Stanford University Press. 1995. 314 p.
2. Gripsrud J. *Understanding Media Culture*. Bloomsbury Academic Publishing, 2017. 336 p.
3. Jäger L., Linz E., Schneider I. (ed). *Media, Culture, and Mediality: New Insights into the Current State of Research Transcript*. Bielefeld : Transcript, 2010. 464 p.
4. Ривліна В. Медіатизація мистецтва: комунікативні аспекти : дис. на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій. Дніпро, 2021. 194 с.

5. Ривліна В. Дискурс культури в нових медіа. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2017. Вип. 12. С. 67–74.
6. Житарюк М. Медіація vs медіатизації та медіатизація vs медіації як проблема сучасного медіапростору України (підміна термінів, різночитання, різнотлумачення). *Медіакритика: Щорічний дайджест електронного журналу*. Львів : Інститут екології масової інформації, 2017. Ч. 24. С. 7–13.
7. Androutsopoulos J. Mediatization and Sociolinguistic Change. Walter de Gruyter GmbH & Co KG. 2014. 564 p.
8. Стус В. Відкритий лист до Івана Дзюби. *Сучасність*. 1976. № 11. С. 84–86.
9. Стус В. Лист Стуса до Малишка (12 грудня 1962). *Історична правда*. 26 січня 2021. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2021/01/26/158881/>.
10. Василь Стус: Поет і Громадянин: книга спогадів та роздумів : до 75-річчя від дня народження В. Стуса / упоряд. В. Овсієнко. Київ : КЛІО, 2013.
11. Стус В. Зібрання творів : у 12 т. / редкол.: Д. Стус та ін. Київ : Факт, 2007–2008. Т. 1: Ранні вірші (сер. 1950-х – початок 1960-х рр.), ДЕЛО № 13 / БЕ 1339, Круговерть, Вірші 1960-х років.
12. Стус В. Твори / упоряд.: О. Дворко, М. Коцюбинська. Львів, 1997. Т. 6. Кн. 1: Листи до рідних. 495 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Stus_Vasyl/Tvory_Tom_6_knyhy_1-2.doc.
13. Стус В. Твори / упоряд.: О. Дворко, М. Коцюбинська. Львів, 1997. Т. 6. Кн. 2: Листи до друзів та знайомих. Львів : Просвіта, 1997. 263 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Stus_Vasyl/Tvory_Tom_6_knyhy_1-2.doc.
14. Сверстюк Є. Правда полинова. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 304 с.
15. Каталог авторів: Василь Стус. *Театральна риболовля: Блог про театральне життя України*. URL: <http://www.t-fishing.co.ua/product/stus-vasyl/>.
16. Роман Бровко: «Без патріотичного кіно нація не ствердиться» / Інтерв'ю взяла Галина Садовська. *Урядовий кур'єр*. Київ, 29 травня 2021. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/roman-brovko-bez-patriotichnogo-kino-naciya-ne-stv/>.
17. Крамар О. Фільм про Василя Стуса включать в освітній курс університету в США. *Громадське*. 11.12.2022. URL: <https://hromadske.ua/posts/film-pro-vasilya-stusa-vklyuchat-v-osvitnij-kurs-universitetu-v-ssha>.
18. Портніков В. Гідність більшості. *НВ*. 6 жовтня 2022. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/vitaliy-portnikov-rozproviv-pro-svoje-zhittya-ta-osoblivist-ukrajinciv-novini-ukrajini-50274935.htm>.
19. Найбільш знаковою книжкою Незалежності українці назвали «Справу Василя Стуса». *Українформ*. 27.10.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3340357-najbils-znakovou-knizkou-nezaleznosti-ukrainci-nazvali-spravu-vasila-stusa.html>.
20. В мережі запустили флешмоб: «Всіх не зазудиш» на підтримку «Справи Стуса». *Новинарня*. 19.10.2020. URL: <https://novynarnia.com/2020/10/19/zapuskayut-fleshmob/>.
21. Селезньов Є. Що потрібно знати про Василя Стуса. *Your Art*. 23 жовтня 2020. URL: <https://supportyourart.com/stories/vasyl-stus/>.
22. Стус Центр. URL: <https://stus.center/>.

23. Стус Д. Василь Стус: життя як творчість. Київ: вид-во «Факт», 2004. 364 с.
24. Наливайко Д. Василь Стус – Перекладач. *Всесвіт*, 1991. №1. С.141–144.

REFERENCES

1. Thompson, John B. (1995). *The Media and Modernity: A Social Theory of the Media*. Stanford University Press (in English).
2. Gripsrud, J. (2017). *Understanding Media Culture*. Bloomsbury Academic Publishing (in English).
3. Jäger, L., Linz, E., & Schneider, I. (ed). (2010). *Media, Culture, and Mediality: New Insights into the Current State of Research* Transcript. Bielefeld : Transcript (in English).
4. Ryvлина, V. (2021). *Mediatyzatsiia mystetstva: komunikatyvni aspekty : dys. na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata nauk iz sotsialnykh komunikatsii*. Dnipro (in Ukrainian).
5. Ryvлина, V. (2017). *Dyskurs kultury v novykh media: Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*, 12, 67–74 (in Ukrainian).
6. Zhytariuk, M. (2017). *Mediatsiia vs mediatyzatsii ta mediatyzatsiia vs mediatsii yak problema suchasnoho mediaprostoru Ukrainy (pidmina terminiv, riznochyttannia, riznotlumachennia): Mediakrytyka: Shchorichnyi daidzhest elektronnoho zhurnalu*. Lviv : Instytut ekolohii masovoï informatsii, Ch. 24, 7–13 (in Ukrainian).
7. Androutsopoulos, J. (2014). *Mediatization and Sociolinguistic Change*. Walter de Gruyter GmbH & Co KG (in English).
8. Stus, V. (1976). *Vidkrytyi lyst do Ivana Dziuby: Suchasnist*, 11, 84–86 (in Ukrainian).
9. Stus, V. (2021). *Lyst Stusa do Malyska (12 hrudnia 1962): Istorychna pravda*. (26 sichnia 2021). Retrieved from <https://www.istpravda.com.ua/columns/2021/01/26/158881/> (in Ukrainian).
10. Vasyl Stus (2013): *Poet i Hromadianyn: knyha spohadiv ta rozдумiv : do 75-richchia vid dnia narodzhennia V. Stusa / uporiad. V. Ovsienko*. Kyiv : KLIO, 2013 (in Ukrainian).
11. Stus, V. (2007–2008) *Zibrannia tvoriv : u 12 t. / redkol.: D. Stus ta in*. Kyiv : Fakt, 2007–2008. T. 1: *Ranni virshi (ser. 1950-kh – pochatok 1960-kh rr.)*, DELO № 13 / BE 1339, Kruhovert, *Virshi 1960-kh rokiv* (in Ukrainian).
12. Stus, V. (1997). *Tvory / uporiad.: O. Dvorko, M. Kotsiubynska*. Lviv, T. 6. Kn. 1: *Lysty do ridnykh*. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Stus_Vasyl/Tvory_Tom_6_knyhy_1-2.doc (in Ukrainian).
13. Stus, V. (1997). *Tvory / uporiad.: O. Dvorko, M. Kotsiubynska*. Lviv, 1997. T. 6. Kn. 2: *Lysty do druziv ta znaiomykh*. Lviv : Prosvita. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Stus_Vasyl/Tvory_Tom_6_knyhy_1-2.doc (in Ukrainian).
14. Sverstiuk, Ye. (2009). *Pravda polynova*. Kyiv : Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» (in Ukrainian).
15. *Kataloh avtoriv: Vasyl Stus. Teatralna rybolovlia: Bloh pro teatralne zhyttia Ukrainy*. Retrieved from <http://www.t-fishing.co.ua/product/stus-vasyl/> (in Ukrainian).
16. Roman Brovko (2021): «Bez patriotychnoho kino natsiia ne stverdytsia» / Interv'iu vziala Halyna Sadovska: *Uriadovi kur'ier*. Kyiv, 29 travnia 2021. Retrieved from <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/roman-brovko-bez-patriotichnogo-kino-naciya-ne-stv/> (in Ukrainian).

17. Kramar, O. (2022). Film pro Vasylia Stusa vkluchat v osvittii kurs universytetu v SShA: Hromadske. 11.12.2022. Retrieved from <https://hromadske.ua/posts/film-pro-vasilya-stusa-vklyuchat-v-osvittij-kurs-universitetu-v-ssha> (in Ukrainian).
18. Portnikov, V. (2022). Hidnist bilshosti: NV. 6 zhovtnia 2022. Retrieved from <https://nv.ua/ukr/opinion/vitaliy-portnikov-rozpoviv-pro-svoje-zhittya-ta-osoblivist-ukrajinciv-novini-ukrajini-50274935.htm> (in Ukrainian).
19. Naibilsh (2021) znakovoiu knyzhkoiu Nezalezhnosti ukrainci nazvaly «Spravu Vasylia Stusa»: Ukrinform. 27.10.2021. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3340357-najbils-znakovou-knizkou-nezalezhnosti-ukrainci-nazvali-spravu-vasila-stusa.html> (in Ukrainian).
20. V merezhi zapustyly fleshmob (2020): «Vsikh ne zazudysh» na pidtrymku «Spravy Stusa»: Novynarnia. 19.10.2020. Retrieved from <https://novynarnia.com/2020/10/19/zapuskayut-fleshmob/> (in Ukrainian).
21. Seleznov, Ye. (2020). Shcho potribno znaty pro Vasylia Stusa: Your Art. 23 zhovtnia 2020. Retrieved from <https://supportyourart.com/stories/vasyl-stus/> (in Ukrainian).
22. Stus Tsent. Retrieved from <https://stus.center/> (in Ukrainian).
23. Stus D. (2004). Vasyl' Stus: zhyttia iak tvorchist'. Kyiv: vyd-vo «Fakt» (in Ukrainian).
24. Nalyvaiko D. (1991). Vasyl' Stus – perekladach. *Vsesvit*, 1, pp. 141–144 (in Ukrainian).

doi: 10.32403/0554-4866-2023-1-85-184-197

MEDIATIZATION AS A PROCESS OF THE INTERACTION BETWEEN THE AUTHOR AND THE AUDIENCE ON THE EXAMPLE OF THE FIGURE OF VASYL STUS IN THE UKRAINIAN MEDIA DURING THE PERIOD OF INDEPENDENCE

I. I. Kapral, A. O. Veremchuk, O. P. Mykhaylovych, L. O. Ivasenko

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
ira_kapral@yahoo.com*

This article has performed a detailed analysis of interactions between the media, literature and society; it also focuses on the process of transformation of an author into a public, media figure in the current popular discourse and studies the role of mass media in such transformations, taking as an example the figure of Vasyl Stus. Therefore, while working on the paper, the concept of “Artist mediatization” is used, as a process of mediating the communication in Ukrainian mass media space. By mediatization, one understands the process of mutual dependence of media and social institutions, which is characterized by duality, as mass media become integrated into the activities of social and cultural spheres. The role of the media in the formation of cultural images for the creation of a wide range of (often stereotypical) artistic identities is studied: how they are used by cultural figures, artists, publicists, but also how they are used by

“image makers”. The concept of mediatization focuses on the usage of various media by artists and other important agents in the cultural field. This paper takes as an example the materials related thematically to the figure of Vasyl Stus in the media, and studies the relationship between the author and his work, the media promotion of the author's themes, and vice versa – the dependence and expectations of the audience and mass media on these themes are analyzed. As a result of these studies of publications in the media, it is found that the figure of Vasyl Stus is constantly in the field of attention of modern media communications.

During the independence of the Ukrainian state, a complete collection of Vasyl Stus's works was published, screen and stage adaptations based on his works were made, journalistic and documentary materials were published, in particular, the most famous one is Vakhtang Kipiani's book *“The Case of Vasyl Stus”*; it contains documents about the legal case prosecuted by the Soviet system, to ensure “justice” is served to the writer. The ideas he advocated in his letters, his journalism, and artistic texts are extremely relevant in the modern conditions of wartime. The paper analyses the influence of Stus's symbolic, emotional and entertainment appeal of the content on the spread of media in the era of media convergence, the issues of revival of national consciousness, preservation of the Ukrainian language and culture, which troubled the consciousness of V. Stus and this issue still stays relevant today, especially during the war in Ukraine. It is also important to note that the aggravation of the public debate, court proceedings that accompanied the social communication around the writer can be considered as part of the war in the information space.

The article also analyses the influence of information and communication technologies on the communication processes in the field of culture, the interaction between the author's heritage and society in the age of digital media; and each of his letters, poems or publicist articles, speaking to us today, poses deep questions to our souls, minds and conscience, encourages us to strive for more and to be formed as a stable nation with its own identity, unique historical heritage and high spiritual values. The article is devoted to the 85th anniversary of the birth of Vasyl Stus.

Keywords: mediatization, media, Internet communication, cultural journalism, media promotion, media communications.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2023.

Received 23.02.2023.